

hattı nüshası Chester Beatty Library'de (nr. 5040) *Taşhîhu'l-Kudûrî* adıyla yer alan eser bazı kütüphane kayıtlarında *Şerhu müşkilâtî'l-Kudûrî* (iÜ Ktp., AY, nr. 2642), *Taşhîhu Muhtaşari'l-Kudûrî* (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1074), *Hâşiye 'alâ Muhtaşari'l-Kudûrî* (Millet Ktp., Murad Molla, nr. 796) adlarıyla da geçer. Eser, Şevket Kerâsnîş tarafından Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1417/1996, Külliyyetü'ş-Şerîa). **12. ez-Zehrû'l-bâsim fî sîreti Ebî'l-Kâsım** (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1878). **13. Hâşiye 'alâ Şerh'in-Nuḥbe.** İbn Hacer'in hadis usulüne dair *Nuḥbetü'l-fiker* adlı eserine yazdığı hâşiyedir (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Tal'at, Hadis, nr. 165; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 672). Eser, *Hâşiye 'alâ Nüzheti'n-nazar fî tavzihi Nuḥbetü'l-fiker* adıyla da anılmaktadır (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 620, Şehid Ali Paşa, nr. 336, 348; Medine, el-Câmiatü'l-İslâmiyye Ktp., mikrofilm nr. 454). **14. Hâşiye 'alâ Fethi'l-muḡîş.** Zeynüddin el-İrâkî'nin hadis usulüne dair eserinin hâşiyesidir (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Tal'at, Mecâmi', nr. 789). **15. Hükümü'l-İslâm fî luḡûmi'l-ḡayl** (nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf, Beyrut 1414/1994). **16. Risâletü'l-üsûs fî keyfiyyeti'l-cülûs.** Namazda oturuşla ilgilidir (nşr. Ebû Yûsuf Muhammed Hasan el-Eserî, Riyad 1414/1993). **17. Şerhu Muhtaşari'l-Menâr.** Ebû'l-Berekât en-Nesefî'nin fıkah usulüne dair *Menârü'l-envâr*'ına Ebû'l-İz İbn Habîb el-Halebî (Tâhir b. Hasan) tarafından yapılan muhtasarın şerhidir (Halep, el-Mektebetü'l-Ahmediyye, nr. 606; Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 620, Pertev Paşa, nr. 154). **18. el-Fetâva'l-Kâsımîyye** (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 937, Yenicami, nr. 1186). **19. el-Vâkı'ât** (Halep, el-Mektebetü'l-Ahmediyye, nr. 604). **20. Tercümetü Zün-nûn el-Mısrî ve 'avâli hadîşihî.** **21. 'Avâli Ebî Ca'fer eṭ-Ṭahâvî.** **22. Müs-nedü 'Uḡbe b. 'Âmir.** **23. Müntekâ min Müntekâ İbn Cârûd** (son dört eserin yazma nüshaları için bk. Medine, el-Câmiatü'l-İslâmiyye Ktp., mikrofilm nr. 1167). **24. Tertîbü'ş-şikât mine'r-ruvât** (Köprülü Ktp., nr. 264, 1060, I ve II. cilt; el-Hizânetü'l-âhmedî [Rabat], nr. 361 K, eser-in bir bölümü) (İbn Kutluboğa'nın eserlerinin listesi ve yazma nüshaları için bk. Brockelmann, bibl.; *Mücebâtü'l-aḡkâm ve vâkı'âtü'l-eyyâm*, neşredenin önsözü, s. 31-35; *Men revâ 'an ebîhi an ceddih*, neşredenin önsözü, s. 43-60; *Tâcü't-terâcim* [nşr. İbrâhîm Sâlih], neşredenin önsözü, s. 16-26; a.e. [nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf], neşredenin önsözü, s. 16-38)).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kutluboğa, *Mücebâtü'l-aḡkâm ve vâkı'âtü'l-eyyâm* (nşr. M. Suûd el-Maînî), Bağdad 1983, neşredenin girişi, s. 16-35; a.mlf., *Men revâ 'an ebîhi 'an ceddih* (nşr. Bâsim Faysal el-Cevâbire), Küveyt 1409/1988, neşredenin girişi, s. 26-60; a.mlf., *Tâcü't-terâcim* (nşr. İbrâhîm Sâlih), Dimaşk 1412/1992, neşredenin girişi, s. 3-26; a.e. (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992, neşredenin girişi, s. 11-63; a.mlf., *Münyetü'l-elma'î* (Zeylaî, *Naşbü'r-râye*, IV içinde, nşr. M. Zâhid el-Kevserî), [baskı yeri yok] 1393/1973 (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), neşredenin girişi, s. 3-8; Bikâî, *'Unvânü'z-zamân fî terâcimî'ş-şüyüh ve'l-akrân*, Köprülü Ktp., nr. 1119, vr. 192; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, VI, 184-190, 223; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, III, 97; *Keşfü'z-zûnûn*, I-II, tür.yer.; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 326; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 45-47; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 99; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, Fas 1346, II, 321-322; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 131; Serkîs, *Mu'cem*, I, 216; II, 1971; Brockelmann, *GAL*, I, 469; II, 224; *Suppl.*, I, 296, 362, 611-612, 635, 638, 658; II, 90, 92, 93, 264; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library a Hand List of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1964, VII, iv. 181; Abdulla Mustafâ el-Merâġi, *el-Fethu'l-mübîn fî ṭaba-kâti'l-uşûliyyin* (nşr. Abdülhamîd Ahmed Hane-fî), Kahire, ts., III, 48; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul, ts. (İrfan Yayınevi), s. 165; Salâh M. el-Hiyemî, *Fihrisü maḡtûṭâti Dâri'l-kütübü'z-Zâhiriyye: 'Ulûm-i İslâmiyye, IV/2, Ali-garh*, Dimaşk 1405/1984, III, 313-314; Ahmet Özel, *Haneî Fıkah Âlimleri*, Ankara 1990, s. 101; Fazlurrahman, *Kâsım b. Kuṭluboğa el-Haneî*, *Mecelle-i 'Ulûm-i İslâmiyye, IV/2, Ali-garh* 1963, s. 59-91; V/1-2 (1964), s. 145-200; "İbn Kutlu-Boğa", *İA*, V/2, s. 763; F. Rosenthal, "İbn Kuṭlûbuġhâ", *E²* (İng.), III, 848-849; Meh-dî Selmâsî, "İbn Kuṭlûbuġhâ", *DMBİ*, IV, 482.

TALAT SAKALLI

İBN KUZMÂN

(ابن قزمان)

Ebû Bekr Muhammed
b. İsa b. Abdilmelik b. Kuzmân
el-Asgar el-Kurtubî
(ö. 555/1160)

Zecel türü şiirleriyle tanınan
Endülüslü şair.

479 (1086) yılından sonra Kurtuba'da (Cordoba) doğdu. Kendisi gibi şair ve kâtip olup "el-Ekber" lakabıyla tanınan amcası Ebû Bekir Muhammed b. Abdülme-lîk'ten ayrılmak için ona "el-Asgar" lakabı verilmiştir. Divanından kültürlü bir kişi olduğu, Ebû Temmâm, Mütenebbî, Cerîr b. Atıyye, Ferezdak, Zürrumme gibi şairlerin divanlarını, Kindî, Gazzâlî, İbn Bâc-ce ve İbn Rüşd gibi filozofların eserlerini, Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'lerini, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn*'ini ve Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd ez-Zâhîrî'nin aşka dair hikâye ve şiirleri top-

ladığı *ez-Zehre*'sini okuduğu anlaşılma-ktedir. Önceleri klasik türde şiir yazmayı denemiş, fakat bu alanda İbn Hafâce gibi çağdaş şairlere rakip olamayacağını an-layınca popüler bir şiir tarzı olan zecale yö-nelmiş ve bunu geliştirerek edebî türler arasına sokmaya çalışmıştır. Zecel türü halk şiirinde zirveye yükselen İbn Kuzmân "zecel şairlerinin imamı" olarak anılmıştır.

Murâbitlar'dan Yûsuf b. Tâşfin, 489'da (1096) Endülüs'te şairlerin saraylarda lüks içinde yaşadıkları ve ihsanlara maz-har oldukları döneme son vermiş, Kurtu-ba'nın yeni hâkimleri olan sultanlar, ve-zirler ve valiler sahrada Berberice konu-şukları ve Arap şiirinin ustaca yazılması ör-neklerini anlayamadıkları için şairlerin hi-mayesi Endülüs'ün zengin ve güçlü ki-şilerine kalmıştı. Bu dönemde yetişen İbn Kuzmân ilk şiirlerini Kurtuba'nın Hamdîn, Rüşd, Sirâc, Ebû'l-Hisâl, Rebî', Şüheyd, Muġis, Münâsîf ve Yennak gibi ileri gelen ailelerinin temsilcilerine ithaf etti. Ayır-ca yeni hâmileler bulmak amacıyla birçok yere seyahat etmek zorunda kaldı. İsbili-ye'de (Sevilla) bulunduğu sırada Ebû'l-Alâ İbn Zühr ve İbnü'l-Kureşî ez-Zührî'nin hi-mayelerine mazhar oldu. Gırnata Kadısı Ali b. Adhâ el-Hemedânî, Ali b. Hânî ve özellikle maliye müfettişi Ebû Bekir Mu-hammed b. Saîd'e methiyelerini takdim için Gırnata'ya gitti. Ebû Bekir'in evinde meşhur kadın şair Nezhûn ile karşılaştı ve onunla şiddetli bir tartışmaya girişti (Makkarî, IV, 295-298). Yaşayış tarzı ve iç-kiye olan aşırı düşkünlüğünden dolayı zin-dıklık ve dinsizlikle itham edilerek hapse atılan İbn Kuzmân, ölüme mahkûm edil-diyse de Murâbitlar'ın ileri gelenlerinden Muhammed b. Sîr'in tavassutuyla ölü-münden kurtuldu.

İbn Kuzmân, hayatının son on altı yılını Endülüs'te isyanlar ve savaşların hâkim olduğu bir dönemde geçirdi. Murâbit Hü-kümdarı Tâşfin'in 539'da (1145) öldürül-mesinden sonra Muvahhidler devleti ele geçirerek 543'te (1148) Kurtuba'yı baş-şehir yaptılar. Bu arada çeşitli şehirlerde isyanlar çıktı. Kastilya (Castille) Kralı VII. Alfonso, doğrudan yahut İbn Merdeniş ve İbn Hamuşku gibi müslüman bende-leri vasıtasıyla olaylara müdahale edince durum daha da kötüleşti. 539'da (1145) Murâbitlar'a karşı bir ayaklanma sonu-cunda kendini emîr ilân eden İbn Kuz-mân'ın hâmisi Kurtuba Başkadısı Ebû Ca'fer Hamdîn, VII. Alfonso tarafından desteklenmesine rağmen öldürüldü (548/1153). Bunun üzerine durumu giderek kötüleşen İbn Kuzmân, İbn Merdeniş'in Kurtuba'yı muhasara ettiği sırada 29 Ra-

mazan 555 (2 Ekim 1160) tarihinde sefalet içinde öldü. İbn Kuzmân, kendisini yakışıklı bir kimse olarak tanıtmaktaysa da kaynaklarda onun çirkin olduğu kaydedilmektedir (meselâ bk. Makkarî, IV, 297). Ebû Nûvâs gibi ahlâkî kuralları hiçe sayması ve şehvet düşkünü olması sebebiyle özellikle fakihler tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bundan dolayı şair yazılarında fakih kelimesini "münafık" anlamında kullanmıştır.

Zecel türü hakkındaki görüşlerini ve kendisinin bu türe olan katkılarını divanının giriş bölümünde anlatan İbn Kuzmân'a göre halk için söylenen şiirde i'rab uymak zevksizliğe ve zorlamaya yol açmaktadır. Herkesin anlayabilmesi için şiirin halk diliyle nazmedilmesi zaruridir. Zecel belâgat ve zorlamalardan uzak, halkın ilgisini çeken, hayat ve neşe dolu, akıcı, şaka yönü ağır basan konularla sıradan bir kişinin ya da eğlence meclisinde şarkı söyleyenlerin dilinden düşme-yen avamî sözlerle dolu olmalıdır. İbn Kuzmân kendisinden önceki şairlerin zecellerini incelediğini, bu türü islah ettiğini ve bir sisteme bağladığını, zorlamaya dayalı edebî sanatlardan ve gramer kurallarından kurtardığını söyler. Ancak yine de herkesin zecel söyleyemeyeceğini, zecel söyleyenlerin bir kısmının taklitçi olmanın öteye gidemediğini belirtir. Kendi zecellerinin mükemmel olduğunu söyleyen İbn Kuzmân, önceki şairlerden sadece Ahtal b. Nümâre'nin zecellerini beğendiğini ifade eder. Fakat İbn Nümâre'nin çizdiği yolda yürümekle beraber zecellerini avama has özelliklerle doldurmuştur. Şiirlerinde Kurtuba'nın kenar mahallelerinde oturan insanların kullandığı basit kelimeler, kaba ve müstehcen ifadeler dikkat çekmektedir.

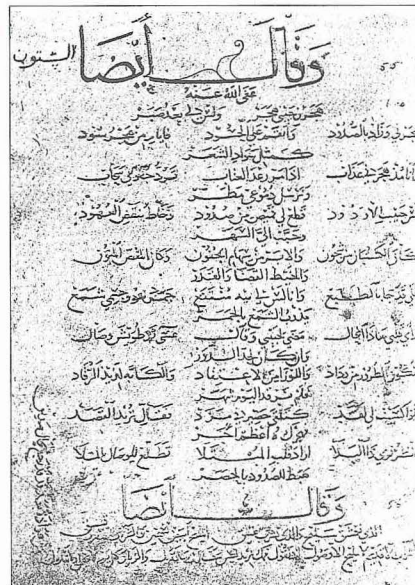
İbn Kuzmân'a göre zecel gazelle başlımalı ve daha sonra methiyeye geçilmelidir. Onun zecellerinin gazel bölümünde aşk, şarap, eğlenceden ve bütün bunları sağlayan paradan söz edilir. Methiye bölümü ise mübalağalarla dolu olup ilgi çekici değildir. Ancak gazelden methiyeye geçerken kurduğu münasebetler (hüsn-i tahallus) şairin şiirdeki yeteneğini göstermesi bakımından önemlidir. Methiyele- rinde bazan kendisiyle de övünür; kendi- ni zecelin babası olarak tanıtır ve şiirleri- nin intihal edildiğinden yakını. İbn Kuz- mân hicve yönelmemiştir. Bunun sebebi ise herkesle iyi geçindiğini gösterme iste- ği olmalıdır. Mersiye konusunu da sadece bir zecelinde işlemiş ve burada Kurtuba hâkimi Ebû'l-Kâsım b. Hamdîn'e ağıt yak-

mıştır. Zecellerinde Arap tarihine hiç temas etmeyen şair klasik şiirin temel imajları deveden, çölden ve bedevî hayatından da söz etmemiş, dinî konulara ise çok az yer vermiştir.

Zecellerinde Arapça'nın Güney Endülüs ağızını kullanan İbn Kuzmân, Kuzey Afrika'dan göç edenler sayesinde Berberice'ye de âşina idi. Murâbitlar'ın ileri gelenleri için yazdığı bazı zecellerinde Berberice kelimelere rastlanır. Kullandığı yabancı kelimeler, Endülüs'ün mahallî dil ve lehçelerinden ve özellikle İspanyolca'dan alınmıştır.

İbn Kuzmân'ın Doğu'da ve Batı'da meşhur olduğu belirtilen (İbn Saîd el-Mağribî, I, 166) divanı kaybolmuştur. Bugün elde mevcut divanında 149 zecel bulunmaktadır. Divanın tıpkıbasımı David Gunzburg tarafından yapılmış (Berlin 1896), Latin harfleriyle neşri ise A. R. Nykl tarafından gerçekleştirilmiştir (Madrid 1933). Bu baskıda İspanyolca bir giriş ve zecellerin bir kısmının İspanyolca tercümesi de yer almaktadır. Daha sonra Emilio Garcia Gomez (*Todo Ben Quzmân*, I-II, Madrid 1972) ve Federico Corriente'nin (*La Gramatica, métrica y texto del cancionero hispano-árabe de Aban Quzmân*, Madrid 1980) yayımladığı divanı Federico Corriente İspanyolca'ya çevirmiştir (*El cancionero hispano-árabe de Ibn Quzmân*, Madrid 1984). Federico Corriente, ayrıca

İbn Kuzmân divanından bir sayfa (*Europa Und Der Orient 800-1900*, Berlin 1989, s. 217)

İbn Kuzmân'ın kaynaklarda nakledilen diğer zecellerini de ekleyerek toplam 193 zecel ihtiva eden divanı yeniden neşretmiştir (Kahire 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

- İbn Kuzmân, *Le divân d'Ibn Quzmân* (nşr. D. Gunzburg), Berlin 1896; a.mlf., *El cancionero de Abên Guzmân* (nşr. A. R. Nykl), Madrid 1933; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 100-101, 166-171; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 301; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Zakir Kadîrî Ugan), İstanbul 1986, III, 307 vd.; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, IV, 295-298; J. Ribera y Tarrago, *El cancionero de Abên Guzmân: Discurso leído antel la Real Academia Española*, Madrid 1912; H. Pérès, *La poésie andalouse en arabe classique au XIe siècle*, Paris 1937, s. 296, 397; Brockelmann, *GAL*, I, 272; *Suppl.*, I, 481-482; E. G. Gomez, *Cinco poetas musulmanes*, Madrid 1945, s. 142-167; a.mlf., "La jarÿa en Ibn Quzmân", *al-Andalus*, XXVIII/3, Madrid 1963, s. 1-60; A. R. Nykl, *Hispano-Arabic Poetry*, Baltimore 1946, s. 266-301; a.mlf., *Muhtârât mineş-şî'ri'l-Endelûsî*, Beyrut 1949, s. 178-180; a.mlf., "Algo nuevo sobre Ibn Quzmân", *al-Andalus*, XII (1947), s. 123-126; a.mlf., "Biographische Fragmente über Ibn Quzmân", *Isl.*, XXV (1939), s. 101-103; E. Lévi-Provençal, *Conférences sur l'Espagne musulmane: La poésie arabe populaire en Espagne: Ibn Kuzman*, Kahire 1951, s. 23; a.mlf., "Something New on Ibn Quzmân", *JRAS* (1944), s. 105-118; a.mlf., "Le zecal hispanique dans le Muğrib d'Ibn Sa'id", *Arabica*, I, Leiden 1951, s. 44; A. G. Palencia, *Târîhu'l-fikri'l-Endelûsî* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 158-166; J. T. Monroe, *Hispano-Arabic Poetry*, California 1974, s. 41-44, 260-279; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, V, 328-331; O. J. Tuulio, "Sur les passages en espagnol d'Ibn Quzmân, hispano-arabe du XIIe siècle", *Neuphilologische Mitteilungen*, XXXIX, Helsingfors 1938, s. 261-268; a.mlf., "Ibn Quzmân: poète hispano-arabe bilingue", *SO*, IX/2 (1941), s. 1-138; W. Hoenerbach - H. Ritter, "Neue materialien zum zecal, I: Ibn Quzmân", *Oriens*, III (1950), s. 266-315; S. M. Stern, "Studies on Ibn Quzmân", *al-Andalus*, XVI (1951), s. 379-425; T. J. Gorton, "Textual Problems in Ibn Quzmân", *Arabica*, XXIV (1977), s. 269-290; F. Corriente, "İstidrâkât ve'k'trâhât cedide 'alâ hâmiş-i Divânı İbn Kuzmân", *Aurâç*, sy. 5-6, Madrid 1982-83, s. 5-19; J. A. Abu-Haidar, "The Diminutives in the Divân of Ibn Quzmân: A Product of their Hispnic Milieu", *BSOAS*, LII/2 (1989), s. 239-254; a.mlf., "The Script and Text of Ibn Quzmân's Divân: Some Giveaway Secrets", *al-Qantara*, XIX/2, Madrid 1998, s. 273-314; Hammûde Saïb, "İbn Kuzmân ve türâşühü'z-zeceli", *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 10, Tunus 1414/1993, s. 17-24; İzzeddin el-Medenî, "İbn Kuzmân: şaḥsiyye, şî'riyye, târiḥiyye", a.e., sy. 17 (1417/1997), s. 95-97; a.mlf., "İbn Kuzmân imâmü'z-zecâlîn el-'Arab: şaḥsiyye mesraḥiyye", a.e., sy. 18 (1418/1997), s. 48-52; C. F. Seybold - Fehim Bajraktareviç, "İbn Kuzmân", *IA*, V/2, s. 763-766; G. S. Colin, "İbn Kuzmân", *EJ²* (Ing.), III, 849-852; Hüseyin Münis, "ez-Zecel", *Dâ'iretü'l-ma'ârifü'l-İslâmiyyeti's-Şî'iyye*, Beyrut 1410/1990, V, 13-20; Ahmed Pâketçi, "İbn Kuzmân", *DMBİ*, IV, 463-470.

